מעשה רוקח על המשנה — ערכין

במסכת זו יש ט' פרקים והתחלת אותיות עולה של"ז וסופי אותיות עולה קפ"ג – כל זה צריך טעם ודעת. ובמסכת זו מבאור דין מוכר שדה אחוזה או מקנה וכן המקדיש. וגם דיני מוכר בית עיר חומר או בתי החצרים – כל זה צריך טעם, ומה גם שמקצת אלו נכתבים בתורה זו אחר זו בפרשת בחקתי דהיינו פרשת ערכין ופרשת מקדיש בית ושדה אחוזה ושדה מקנה, ונכתב בהן עשרה פעמים "כהן" כמבואר בסנהדרין פרק קמא (דף טו.) ובמגילה (דף כג:) כאשר אכתוב בס"ד וצריך ביאור.

ומצאתי בספר סמיכת חכמים שכתב הובא(?) במקובלים שענין ערכין רומזים בה' תתאה מדת מלכות, ספירה אחרונה וכו'. ובזה אפשר ליישב מה שכתב רש"י בפרשת ערכין (פכ"ז פס' ג) "ערכך - כמו ערך, וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא". ולפי זה ניחא, דבס' מ"נ כתב תחלת אות כ"ף כפופה היא רחל הכופפת רגליה שלא יאחוז בה החיצונים וכו', וידוע דרחל היא מדת מלכות. נמצא מבואר כפל הכפין כאילו נכתב ערך כ', היינו כ' כפופה, שהיא מלכות, ולכך כתיב (ויקרא כז, ב) "בערכך נפשות", דנפש הוא מסוד מלכות כידוע. לכך היו רגילין לומר "ערך נפשי עלי", ולכך מבואר במסכת זו דיני מקדיש שדה ומוכר שדה או בית עיר חומר, שכל בחינת אלו – שדה בית עיר – הכל מרומז במדת מלכות. וכבר כתבתי בזה במסכת בבא בתרא.

ובזה נבא לביאור, דידוע סוד מדת מלכות היא בסוד ד"ה, פעמים בסוד ד' ופעמים בסוד ה', כמבואר בהדיא בסבא פרשת משפטים בסוד "יהודה". ולכך יש במסכת זו תשעה פרקים במנין ד"ה. והתחלת אותיות חמשה פרקים באות ה'. וזה לשון מאורי אור באות כ"ף "כה" נקרא מלכות כי בנינה מה' גבורות כל אחד כלול מה', הוי כ"ה". נמצא מבואר דלכך יש ה' פרקים המתחילין כל אחד באות ה'. וד' פרקים הנשארים התחלת אותיות עולים שי"ב, ועם ט' כוללים מן הט' פרקים עולה שכ"א, כמנין ה' פעמים דין, עולה ש"ך, ועם הכולל – הרי שכ"א.

וכל זה הוא בבחינת דין. אבל למתק דינים שבה כבר כתבתי במסכת ראש השנה בסוד שופר להמשיך לה ג' אלפי"ן מן ג' פעמים אהי"ה, וג' פעמים אלף עולה של"ג, ועם ג' אותיות והכולל – הרי של"ז. וגם אהי"ה פשוט עם ב' מילואים – קס"א קנ"א – עולה של"ג, עם ד' אותיות עולה של"ז. בזה מבואר דלכך התחלת אותיות מכל הט' פרקים עולה של"ז להורות המיתוק של ה' גבורות.

או באופן זה, שה' פרקים המתחילין בה' המה ה' גבורות כדכתבתי, והמיתוק הוא בד' פרקים שהתחלת אותיות עולה שי"ב היינו סוד י"ב צרופי הוי"ה העולים שי"ב. וגם קס"א קנ"א עולים שי"ב – הכל להורות המיתוק מהגבורות על ידי מצות ערכין שמתנדב לבדק הבית, ונכלל בה מצות צדקה. ולכן מבואר בגמרא כמה דיני צדקה בפרק א' כידוע, שעל ידי מצות צדקה ממתקין הדינין שבה(?). וגם כן מבואר בפרק ב' כל דיני שירה שאומרים על הקרבנות בכלי שיר ובפה – הכל להמתיק הדינים כידוע.

ובזה אפשר ליתן טעם המשנה (משנה ערכין ב:ה) "אין פוחתין משתי חצוצרות ומוסיפין עד לעולם", ומפרש בגמרא והביאו הר"ב והתי"ט דהיינו עד ק"כ – להמתיק ק"כ צרופי אלהים.

עוד שם "אין פוחתין מט' כנורות", וכתב רש"י "לא אתפרש טעמא". ועל פי זה יש ליתן טעם קצת דכבר כתבתי במסכת עירובין שמצאתי כתוב כנור עם ד' אותיות עולה מנין פ"ר, כמנין מנצפ"ך שמהם נמשך ה' גבורות. ולהמתיק אותן על ידי השיר. ולכן היו ט' כנורות נגד ט' אותיות כנור מנצפך. ובמסכת עירובין הארכתי בזה יעו"ש, והבאתי שם המשנה והגמרא שבכאן.

עוד שם (משנה ערכין ב:ו) "אין פוחתין משנים עשר לוים עומדים על הדוכן". על פי מה שמצאתי בספר מאורי אור באות ע' – עלמות שיר הם הי"ב מלאכים שבהיכל הרצון והם מעוררים האהבה בין זכר ונקבה. ובזה מבואר דלכך גם בשיר שלמטה אין פוחתין מי"ב לוים כנגד י"ב מלאכים אלו. ואפשר שזה מרומז כשתחשוב התחלת וסופי אותיות יחד עולים מכוון ת"ק, עם הכולל תק"א, כמנין י"ב מלאכים ברצון. נמצא שכל יסוד המסכת להמתיק הגבורות על ידי מצות ערכין ועל ידי השיר שהיו אומרים בבית המקדש.

ובזה נבא לביאור הגמרא בסנהדרין ובמגילה דאיתא שם והקרקעות כשבא לפדות קרקעות מן ההקדש צריך עשרת לשום אותם, תשעה ישראלים ואחד כהן, דעשרה כהנים כתובים באותה פרשה, דהיינו ג' בערכין, וג' בהקדש בהמה או שארי מטלטלין, וד' בהקדש קרקעות, חד לגופיה דצריך כהן ואינך תשעה הוין מיעוט אחר מיעוט לרבות ישראלים.

ומקשה הגמרא דלמא בעינן חמשה כהנים וחמשה ישראלים. ונשאר בקושיא. עיי"ש בגמרא ובפרש"י. והתוספות מקשים במגילה הא עשרה המה בית דין שקול וליבעי אחד עשר, והניחו בקושיא.

ודאי על פי פשוטה יש ליישב קושית התוס' מדחזינן שהתורה מקפיד שאחד מהן יהיה כהן למעלתו ואם כן כשיהיה בית דין שקול, חמש אומרים כך וחמש כך, באותן חמש שיהא הכהן הוא המכריע, דאי לאו כן לענין מאי הקפיד התורה שיהא אחד מהן כהן? ומשום הכי בערכין וכן בהקדשות לא בעינן שיהא אחד מהן כהן, ודלא כר' יהודה דפליג שם במשנה, היינו משום דבערכין וכן בהקדשות המה בשלשה ולא הויא בית דין שקול, בודאי אין התורה מקפיד שיהא אחד מהן כהן, מה לי כהן מה לי ישראל. אבל בקרקעות שהמה בעשרה – בזה התורה מקפיד שיהא אחד מהן כהן כדי שאם יהיו בית דין שקול באותו צד שיהא הכהן הוא יהיה המכריע. כנלע"ד נכון. והא דכתיב בהו "הכהן" בערכין ובהקדשות – באמת הניחו שם בגמרא לחכמים בקשיא ולא באתי אלא ליישב קושיית התוספות.

וידוע שכל מקום שאמר הגמרא "קשיא" יש תירוץ לקושיא אלא שחז"ל לא אמרו התירוץ, או מפני שהיה פשוט להם מאוד, או מאיזה טעם אחר. אף כאן יש לומר תירוץ הא דכתב רחמנא שלשה פעמים "הכהן" בפרשת ערכין ובפרשת הקדשות משום דג' פרשיות אלו כתיבי זה אחר זה; פרשת ערכין, ואחר כך הקדש בהמה והוא הדין שארי מטלטלין, ואחר כך הקדש בית או שדה. וידוע דהקדש בית או שדה לא היה שייך במדבר שלא היה להם לא בית ולא שדה ולא היה שמיטה ויובל נוהג במדבר. ובכולהי(?) פרשיות כתיב בוא"ו מוסיף על ענין ראשון. אם כן ה"א ילמוד עליון מתחתון דכמו שהקדש קרקעות אינו נוהג במדבר כך לא יהיה ערכין והקדשות בהמה ומטלטלין, לא יהיו נוהגין במדבר. לכך כתב רחמנא שלשה פעמים "הכהן" בכל פרשה לומר שמצות אלו נוהגין מיד מיום שהוקם המשכן שלא היה אז אלא שלשה כהנים, אחר מיתת נדב ואביהו נשארו אהרן אלעזר איתמר שנמשחו בקדושת כהונה. לכך נכתב שלשה פעמים "הכהן" בכל פרשה.

נמצא מיושב קושיות הגמרא למה לי "הכהן" בפרשיות אלו לחכמים. ודוק. אך הא דכתוב בתורה הכל בוא"ו היינו שילמוד תחתון מעליון להורות שבהקדש קרקעות אם בא לפדותן צריכים עשרה, דעשרה כהנים כתובים בפרשה. ואפשר שגם התנא במשנתינו מרמז על זה במה שהעמיד התחלת אותיות מן המסכת עולה של"ז כמנין אהרן הכהן עם הכולל, כלומר שמצוה זו התחיל מיד שנתכהן אהרן. וגם שלשה כהנים אלו – אהרן אלעזר איתמר – התחלתן באות אלף, וכבר כתבתי ג' פעמים אל"ף עולה של"ג ועם האותיות והכולל – הרי של"ז. ויש ליישב בזה כמה ענינים ואין להאריך.

בפרק אחרון איתא במשנה (משנה ערכין ט:ו) דוקא ג' חצרות של שני בתים מתקריא עיר לענין מוכר בית עיר חומה אבל אם יש רק ב' חצרות של שני בתים לא מתקריא עיר. ואפשר ליתן טעם לזה בדרך רמז. והנה אף שכבר כתבתי כמה פעמים שכל בחינות אלו – חצר בית עיר – הכל שייך במלכות דאצילות, מכל מקום נראה דעיקר שמות אלו המה בעולמות בי"ע. דהיינו עולם עשיה נקרא "חצר" לגבי עולם יצירה, ועולם יצירה נקרא "חצר" לעולם בריאה, ועולם בריאה נקרא "חצר" לעולם אצילות. נמצא דשלשתן נקראין שלשה חצרות וכולן יחד נקראין "עיר". ולכך תיבת עיר היא נוטריקון – עשיה יצירה, ואות ר' מורה בריאה. נמצא המשנה מבואר.

וידוע דעולם הבריאה נקרא עולם הכסא, ועולם היצירה עולם המלאכים, ועולם עשיה עולם הגלגלים. וכשתחשוב כסא מלאכים גלגלים עם הכולל עולה כמנין עיר חומה. ולכך לא נקרא "עיר חומה" אלא כשיש בה שלשה חצרות נגד ג' עולמות בי"ע, שכל אחד מהן נקרא 'חצר' נגד העולם שלמעלה הימנו. ובכל אחד שני בתים היינו סוד בתי כהונה ולויה, חסד וגבורה, שבכל עולם יש מלאכי חסד ומלאכי גבורה. ולכך התחלת אותיות עולה של"ז, עם הכולל של"ח, כמנין כסא מלאכים גלגלים, להורות שכל סוד מוכר בית בעיר חומה ושארי ענינים השייכים לזה הכל מיירי בג' עולמות בי"ע. אבל במלכות דאצילות, שהיא לבדה שקולה כנגד כל אלו בבחינות "חצר בית עיר" – עליה נאמר (ישעיהו מב, ח) "וכבודי לאחר לא אתן", כידוע. ודוק.